

Vrijdag 12 mei 1916 – ochtendeditie

Aan het Engelse front. Ieper.

Londen, april

Ik heb het al gezegd, dat wij in Ieper zijn geweest. Ieper is – om de kernachtige beeldspraak van de Engelse soldaten te gebruiken – een van de “ongezondste” plaatsen aan het front. Het wordt nog dagelijks gebombardeerd. De weg erheen is al niet vrolijk. Ik beschreef u Poperinge en Vlamertinge al. Na Vlamertinge is het een desolatie. Het is een rechte, vlakke weg met bomen aan weerszijden. Het land is vlak en verlaten. De huizen zijn ingestort of staan op instorten. Men heeft het onaangenaam gevoel, wanneer men Ieper nader, dat men het “salient” ingaat, d.w.z. dat men de Duitse lijnen aan drie kanten krijgt.

Er heerst in de verwoeste stad een diepe stilte, die slechts gebroken wordt door het geluid van verre en dichtbij ontploffingen; een enkele keer door het neerstorten van afbrokkelend puin. Geen huis is gespaard door de granaten. Straat na straat voert door bouwvallen, nergens vindt het zoekend oog de verpozing van een ongedeed gebouwt. Soms is onze weg omzoomd van vormloze puinhopen en we moeten over brokstukken klauteren, die midden op straat zijn gestort. Dan weer staan muren nog moedig overeind, schragen zelfs nog brokken dak. Een huis is opengescheurd door de verwoesting: de voorwand is ingestort, maar de verdiepingvloeren houden nog en we zien daarboven een bed, een schrijftafeltje.

Dat alles is van een vaal en eentonig grijs. Het is middag en de vrolijke lenteson doet de verlatenheid en de doodse kleurloosheid van dit alles nog schrijnender gevoelen. Een verrukkelijk helder toetsje groen verkwikt ons. Het is een klimboom in een binnentuintje,

zichtbaar omdat een blok huizen volledig in elkaar gebombardeerd is. Hij houdt zich overeind aan een afbrokkelende muur en begint onbezorgd blad te zetten nu het lente is; een andere naast hem is koolzwart: verbrand.

Het grote plein – het is een jammerlijk schouwspel. Voor het gigantische lijk van de Hallen lijkt de stilte van de mooie april dag nog eens zo beklemmend. Hoe goed herinner ik me nog, hoe karakteristiek het plein was en hoe indrukwekkend de schoonheid van het oude gebouw. De wereld was zo zorgeloos toen.

Wij aten taartjes in een patisserie aan de overkant. Daar is nu niets dan een grote leegte. De Hallen zelf ... onherroepelijk vernield. Het is als symbolisch voor zoveel schoonheid en zorgeloosheid, geluk en verwachtingen, die vernield zijn in de laatste jaren. De wereld is niet meer als op die dag, dat wij taartjes aten in leper en trachtten uit te maken welke taal de juffrouw achter de toonbank sprak met de klanten. Iedereen heeft foto's gezien van de Hallen in enig stadium van verwoesting. Het proces gaat steeds verder. De zware middentoren rijst uit een puinhoop omhoog; zelf is hij lager dan halverwege afgeknot en maar één van zijn vier wanden reikt zo hoog. Van de prachtige zijwanden van het langgerekte gebouw is zo goed als niets meer over. Aan de westkant ligt alles tot gruis tot een eind op het plein. Het gebouw was, naar men weet, geflankeerd door ranke torentjes. Nog één daarvan staat overeind. Het is dat aan de zijde waar het zogenaamde Nieuwerk bij aansloot. Dat is geheel verdwenen, en hoe het torentje op zijn brok muur te midden van zoveel ineenstorting links en rechts is kunnen blijven staan, is een raadsel. Het zal wel niet lang meer duren. Het grijze puin op de grond steekt vol brokken architectuur. Ik herken fragmenten van het binnenwerk der Gotische ramen en ergens ligt een droevig verminkt beeld uit de gevel. Van de kerk achter de Hallen is nog minder overgebleven. Een paar duiven vliegen uit de ingestorte toren op.

Terwijl wij, beklemd, tussen de bouwvallen zoeken, klinkt opeens het gierend fluiten van een Duitse granaat. Wij kijken om en beseffen met een huivering, hoe wijd het plein en hoe leeg de dode stad is. Een rookwolkje hangt verder weg boven de puinhopen. Wij vatten de terugtocht aan. Telkens giert weer een granaat door de zonnige stilte. Ik praat met de korporaal. Hij is uiterst welgezind: granaten hebben hun afschrik voor hem verloren.

Wij verlaten dat oord van verschrikking. Voorbij Vlamertinge is de straatweg nog even levendig. Poperinge is nog even opgewekt en zondags. In de kleine plaatsjes, die we doortuffen, zitten de Tommy's op de banken voor het estaminet "In den Ondank" of de herberg "De Vaderlander" en de Vlaamse meisjes hebben schik in het leven als vroeger. Is de wereld misschien toch dezelfde gebleven?

Onze tocht gaat naar een heuvel, van waar we een mooi uitzicht over het oorlogsgebied hebben. Het was een idyllisch plekje. We picnichten er in de stralende zon en vlijden ons toen neer aan de kant van het front. Een wijd vergezicht hadden we er over het land. Het was een lieflijk landschap onder de blauwe hemel. Groene velden. Veel bomen. En aardige rode dorpjes. Wijtschate, St.-Elooi, Hollebeke! Het waren gepleisterde graven, als men door de kijker keek. De rode daken waren vol gaten en rustten op brokkelende muren. Geen mens in de straten. En in heel dat lieflijk land, als men er maar eerst op lette, geen mens. De laantjes langs de sloten – verlaten. De akkers – verwilderd. De huizen – leeg of in puin. In de verte de bouwvallen van Ieper, grijs in het zonlicht. De Hallen en de kathedraal beheersen het stadsbeeld nog. Witte wolkjes verschenen elk ogenblik boven de stad en het gerommel van verre ontploffingen drong in de stilte tot ons door. Ieper werd gebombardeerd. Eens zag ik een vuilgroene wolk: een lyddietbom. De loopgraaflijn was met de kijker zonder moeite te volgen. En ook daar gedurig de witte wolkjes. Het afgebroken gebombardeer vormde een wonderlijk concert in die stralende

zonnedag. Het was niet alleen het gedonder van het zwaar geschut, nu ver, dan dichterbij. Van tijd tot tijd klonk ook het kort en vinnig geratel van een snelvuurkanon. En dan zagen we opeens in het blauw van de lucht kleine witte wolkjes ontspringen en er volgden harde, bonzende knallen. Dat wilde zeggen, dat er een vlieger beschoten werd en we zochten hem met onze kijkers. Daar kwam hij van achter een stralend witte wolk tevoorschijn. In de zon flikkerden zijn vleugels als de vleugels van een waterjuffer. De cirkels onderaan geschilderd toonden, dat het een Engelsman was; eens zagen we een Duitser, heel hoog vliegend, met een kruis onder de vleugels.

Ik spaar u de beschrijving van nog een verwoest plaatsje, dat we diezelfde dag zagen. Ieper is genoeg verwoesting voor één brief.

Memoranda (KVdW).

Brussel, 24 april.

Het tegenwoordige Brusselse leven is, zoals de oplettende lezer uit deze gedenkwaardigheden blijken kan, aan verscheidenheid niet zeer rijk. Zelfs wie zijn vermaak buitenshuis zoekt, in theaters en tingeltangels, moet het doorgaans met opgewarmde kost doen. De bioscopen vertonen vooroorlogse films; de “ernstige” schouwburgen, na een tijd op vaderlandse producten geteerd te hebben, - en, ik moet zeggen, met succes, en verder met patriottische Vlaams-Waalse broederlijkheid, zodat Fransche ondernemingen hun beste avonden dankten aan vertalingen van Vlaamse stukken, - de “ernstige” schouwburgen zijn aan “Twee Wezen” en andere “Dochters van de Jachtopziener” toe; daar, waar revues gespeeld worden, - en de gelegenheden zijn vele! - vindt men nog steeds dezelfde uitgekledede dames van voor 1914, die er in jeugd natuurlijk niet bij gewonnen hebben, en wier lichtheid nog steeds, zoals gij misschien weet, aangroeit naarmate zij zwaarder worden. Er zijn dan

nog de concerten: zij hebben in omvang, zo wat het getal der uitvoerders als dat der programma's betreft, verloren, zodat wij het meestal moeten stellen met uitsluitend kamermuziek, enige breder aangelegde, zeldzame pogingen niet te na gesproken; dat zou dan ook iets nogal nieuw zijn, en nieuw ook het oneindig getal der Brusselse zangeressen en klavier-, viool-, en cello-virtuosen die er zich iedere week bij openbaren; maar ... zulk een toestand duurt nu al ruim anderhalf jaar, zodat dit nieuwe aan het verzuren is gegaan, te meer daar het beschikbaar kamermuziekrepertorium blijkbaar beperkt schijnt en van uitputting aan het bezwijken: wij mogen zeggen dat wij de oudste klassieken onderhand als de hypermodernsten van buiten zijn gaan kennen, - zonder dat zangeressen en virtuozen er trouwens aan schijnen te denken, het spel op te geven. Ik moet er overigens aan toevoegen, dat wij heel zelden nog naar de komedie, de variétés, de cinema, en zelfs naar de concerten gaan, - zodat zelfs het eventuele nieuws voor de meesten van ons verloren is. De verscheidenheid in ons leven moet dan ook doorgaans van binnen onszelf komen, ... wat zij alleen bij bijzonder aangelegden pleegt te doen; tenzij zij ons geboden wordt door de Straat: het kosteloze schouwspel dat ons bij de aanvang van de oorlog en van bij de bezetting vooral beter wist te schokken dan de handigste draak, maar dat thans verloopt in sleur en moeheid. Dit laatste brengt weliswaar mee, dat onze gevoeligheid ervoor gewijzigd is; de ontbering heeft ons zo niet gretiger, dan toch bij het reageren erop, frisser gemaakt; wij zijn als het ware naïever geworden; de verveling, het grauwe, en zelfs veldgrauwe, van het dagelijkse gebeuren maakt ons gevoeliger voor elke toonschakering, zo buiten als binnen ons; ik ontveins mij niet, dat mijn mededelingen u wel eens onnozel moeten voorkomen: het is dat wij dan ook in alle werkelijkheid onnozeler geworden zijn, als mensen die uit een milieu van effen vereenzaming nu en dan komen te staan voor gebeurtenissen welke, voor anderen doodgewoon, voor hen de

prikkel van het nieuwe bezitten. Ik mag er trouwens wel aan toevoegen, en dan met enige trots, dat het ons nu en dan gegeven is, indrukken te ondergaan, die men in Holland, zelfs onder de mobilisatie, zeker niet dan bij zeldzaamheid mag genieten. En daarvan heb ik het volgende voorbeeldje.

Ik ben namelijk vanmiddag naar huis gekomen, omlijst door drie authentieke machinegeweren ... Stel u gerust: ik had niet het minste misdrijf op mijn kerfstok, en die mitrailleurs waren niet bestemd voor een voorbeeldige terechtstelling. Het waren, zo niet vredelievende, dan toch welwillende, eerder argeloze dan vervaarlijke machinegeweren. Hetgeen niet nalaat dat ze zo echt mogelijk waren, geen speelgoed en geen namaak: alles heus koper en staal, en zeer geschikt om er mee te schieten. Het geeft een eerste reden tot griezeligheid aan; een tweede reden was, dat zij op een bomvolle tram zaten. Stelt u voor: twintig mensen binnen de vijf vierkante meters van een middagtram, zonder de twintig reizigers op de balkons, en verder de conducteur en de wattman te rekenen, en daartussen in, op de best geschikte plaats, drie dragers van, misschien geladen, in elk geval onvervalste mitrailleurs. - Ik moet zeggen: die bedieners van moordtuigen zagen er haast even verlegen uit als hun naaste bankgenoten, die trouwens een voorzichtige ruimte lieten tussen hen en de soldaten, hetgeen de innerlijke beklemmdheid met uiterlijke vermeerderde. Zij vervulden hun plicht, die bedieners, met onbetwistbare nauwgezetheid, maar waren er tevens door in het nauw gezet, als ik dat zo mag uitdrukken; de ene, die de dikste was, zat er overtuigd bij te transpireren, hetgeen ik gaarne aan verlegenheid toeschrijf. De tweede, met een grote ronde bril op, die hem een Homerisch boopisgezicht gaf, en die ik niet aarzelde Herr Professor te dopen, zag er grondeloos melancholiek uit. Het minst heldhaftige was echter nog de derde, die een verkoudheid fingeerde, om zijn schaamte telkens en telkens in een

rode, en niet zeer zindelijke zakdoek te verbergen ... - De medereizigers, zij, deden wel erg luchtig; zij zegden nu en dan: "qu'il fait chaud!" en schenen dit aan de voorjaarszon te willen wijten, die inderdaad op haar best was voor het seizoen; maar aan den lijve werd ik, die niet huichelen kan, gewaar, dat hun benauwdheid toch nog een andere reden kon hebben ... - Aldus reden wij: een veertig man, ten prooi, binnen de enge grenzen van een tramwagen, aan drie machinegeweren. Wij reden, met rijzende angst, tot aan de terminushalte. En toen wij daar aangekomen waren, slaakten wij een zucht van verlossing: - helaas, deze was voorbarig, althans wat mijn persoon betreft. Want nauwelijks stond ik op het voetpad, dankbaar voor de vrijheid, of, enigszins verlegen, maar vastberaden toch als iemand, die zijn plicht tot het einde door dik en dun vervullen zal, trad Herr Doctor op mij af, bleef op twee passen afstand staan, bezag mij in de ogen, alsof ik een veldmaarschalk was, sloeg zijn botten tegen mekaar, en vroeg mij zeer beleefd en in zeventiend eeuws Frans de weg naar de kazerne. In petto zond ik hem naar de duivel; daar ik echter de weg van die kazerne uitmoest, zei ik hem dat zij maar volgen zouden. Zij schouderden hun zware wapens op, en weken geen duimbreed van mijn hielen. De kleine dikke scheen van het vrachtje geen al te grote last te hebben; de Professor echter en de pseudo verkoudene vonden het voor hun schonken wat zwaar: zij bleven even staan, de achterste nam de twee koperen kolven vast, de andere het uiteinde der lopen; en aldus kwamen zij weer op een drafje achter mij aanzetten, - alsof zij een berrie droegen, een berrie, waarvan ik mij zonder grote inspanning kon verbeelden dat ik er zelf zou opgelegen hebben, met ontallige kogels uit een machinegeweer in mijn kop.

Aldus hebben ze mij, tot grote schrik van mijn toeziende familie, tot aan huis gebracht. En ziedaar een gebeurtenis, zoals niet velen onder mijn lezers die hebben beleefd. ...

De verscheidenheid is in het tegenwoordige Brusselse leven niet groot. Dat wij echter impressies mogen genieten, waar wij in vreedestijd van gespeend zijn, moge hieruit blijken ...

26 april.

Taft is hier te Brussel ten zeerste in de mode.

Meen nu daarom maar niet, dat de Brusselse bevolking, zich hals over kop in de Amerikaanse politiek heeft geworpen: ze stelt wel heel veel belang in de laatste nota van de Verenigde Staten aan Duitsland, waar zij als iedereen, enige verandering in de eindeloos gelijke oorlog van verwacht of althans hoopt; maar verder bemoeit zij zich allesbehalve met overzeese belangen en aangelegenheden, en allermint met de lijvige oud-president. Zodat, als ik beweer, dat Taft in de mode is, dit geenszins met internationale politiek en andere duikboten te maken heeft. Ik heb erbij alleen de heersende mode op het oog, dewelke wil, dat de dameskleren gemaakt worden uit taft, Vlaamse uitspraak van uw Hollandse taf.

Ik weet: mijn "jeu de mot" is wel heel erg flauw. Maar opzettelijk. Omdat ik op die wijze in de toon blijf van de geest en de geestigheid der kooplui, die hier voor dameskleerstoffen zorgen. Zo heet één dier nieuwe stoffen: "la côte flamande"; "la côte flamande tient la vogue", heet het in de uitstalling van een der chicste magazijnen; ge vertaalt: "de Vlaamse kust blijft aan de orde", en ge denkt aan luchtaanvallen op Oostende, aan beschietingen van Zeebrugge, aan het Belgische leger, dat het uiterste hoekje van het vrij gebleven Belgische grondgebied met heldhaftigheid verdedigt. Maar ge hebt ongelijk, aldus in opwinding te geraken. Want "côte" wil ook "rib" zeggen, en "côte flamande" is anders niet dan een soort geribde stof, vermoedelijk in Vlaanderen gefabriceerd, nu wij de Engelse stoffen moeten ontberen, en die de dames gaarne blijken te dragen ...

Daarmee zij bewezen, dat de geest nog het land niet uit is, en wij nog zo versuft niet zijn als na twintig maanden bezetting kon worden verwacht; althans, het wijst erop dat wij ons niet willen laten versuffen. Al is die geest nu ook niet transcendentiaal. Maar wat zou dat geven? Wij lachen, en om argeloze dingen. En dat bewijst onze morele gezondheid ...

Onze correspondent schrijft uit Brussel:

Ondanks de vele verordeningen en veroordelingen schijnt het in het etappegebied met de duiven toch nog maar niet in het reine te willen komen. Te Gent werd nl. op 27 april bekend gemaakt dat de leidekker Josephus Eeckhoutte van Ledeberg, bij vonnis van een krijgsraad te velde, op 19 april veroordeeld werd tot 3 jaar gevangenisstraf, omdat hij postduiven had verborgen gehouden. En op 4 mei werd aangeplakt:

De Belgen Alfons Van den Berghe en Gustaaf Leroy, van Ingooigem, hebben vier duiven, welke hun toebehoorden, niet ingeleverd, maar in het geheim bewaard. Een patrouille van soldaten heeft op 22 december 1915, tijdens huiszoekingen, deze duiven ontdekt. Deze overtreding was onopgemerkt gebleven, omdat het gemeentebestuur van Ingooigem had nagelaten tot het ontdekken van duiven huiszoekingen te laten verrichten. Wegens deze schuldige nalatigheid is voornoemde gemeente door het opperbevel van het 4e leger tot 3000 mark boete veroordeeld en wordt dit ter algemene kennis gebracht.

Vrijdag 12 mei 1916 – avondeditie

's Nachts, in voorste stelling.

A. Spaan schrijft in Vrij België:

Eén uur in de morgen.

Zoeven gewekt, heb ik twee uurtjes buiten te vertoeven, na te gaan of ieder, die van dienst is, zijn plicht vervult, te waken over de veiligheid van degenen, welke thans een welverdiende rust genieten. Aan de klaarte van een kaarslicht gewend, ontwaren mijn ogen eerst niets, zodra ik uit mijn schuilplaats geraak. Pikzwart rondom mij. Enige seconden de ogen gesloten en dan stilletjes geopend. Ah: nu gaat het beter! Vaal schijnen talrijke sterren daarboven, heel, heel hoog; de maan is verborgen door dikke zware wolken. Nauwelijks kan men zien waarop men loopt; ondanks de stevige wandelstok, die hier zulk een nuttig voorwerp is, struikelt men hier of daar tegen een paaltje of raakt van de plankjesweg af en schiet met een been in de dikke modder of in het koude water van een der zo talrijke slootjes, welke de IJzestreek in alle richtingen doorkruisen. Onaangenaam is het voorzeker, maar zo gewend is men al aan zulke tegenvallertjes!

Warm was het de voorgaande dag en de muskieten verschenen ook al: maar op dit uur is het killig, zelfs koud.

Een vuurpijl verlicht plots de hele streek: op enige stappen van mij staan, onbeweeglijk, twee van onze schildwachten, naar ginder, daar waar de mof nestelt, te turen. Zonder dat ze het opgemerkt hebben, sta ik achter hen. Nagegaan, of ze wel de bajonet op het geweer hebben, of hun wapen geladen is, of zij het wachtwoord niet vergeten zijn en wel weten wat ze te doen hebben in geval van aanval, enz ... en dan het gewone praatje, een paar ogenblikjes: "Vrij goed weer; kalm hier, nietwaar; daarginder, voorbij Ieper is de Engelsman ferm aan het bonken; rond Diksmuide zijn ze ook goed bezig." En dan maar verder kuieren om de andere schildwachten te bezoeken.

Voortdurend schieten er granaten door de lucht, als bliksemstralen gelijk; daarginder, ver, heel ver. Aftrek en aankomst der projectielen hoort men nauwelijks; het is meer een aanhoudend dof geroffel. Maar daarmee is men na twintig maanden zo bekend geraakt, dat er bijna geen aandacht meer aan geschonken wordt. Talrijk zijn de vuurpijlen, welke van tijd tot tijd de gouv fel verlichten; het is immers zo bedrieglijk donker, dat iedere boom of struik op een lichaam gelijk en goed oppassen is hier de regel; zijn de vijandelijke lijnen niet een kleine honderd meter van ons af? Gelukkig dat er water tussen beide posities is en zodoende een aanval bij verrassing hoogst bemoeilijkt wordt.

Nog enige stappen: gebabbel wordt hoorbaar. Rond een gloeiend open kolenvuur, verstopt in een houten uitbouwsel, zitten enige soldaten in uitrusting, hun wapen naast hen, gereed om onmiddellijk de loopgraaf te verdedigen op de eerste aanroep van een der schildwachten. Sommigen dutten zo goed als mogelijk, tegen elkaar geleund, anderen roken, nu en dan een paar korte woordjes wisselend.

Alles nagekeken, alles goed in orde, maar nog een half uurtje heb ik te wandelen.

De nachtelijke kalmte is uiterst geschikt voor zachte mijmering; ook, ofschoon mijn lichaam machinaal voortgaat, zijn mijn gedachten spoedig daarginder, te Brussel, Antwerpen en Nederland, daar waar families en kennissen vertoeven, daar waar men, destijds, zulke goede tijden doorgebracht heeft, nooit denkend dat men ooit in zulk een ramp gedompeld zou kunnen worden.

Plots gedaan met die heerlijke herinneringen: vier, acht, twaalf schoten verscheuren fel de stilte, het welbekend gefluit boven ons hoofd, gevolgd door twaalf vreselijk krakende ontploffingen bij de

moffen: de vermaarde Franse vijfenzeventigers hebben weer hun presentje naar de vijand gezonden, heel onverwachts en daarna wordt alles weer kalm bij ons, maar ... wat zal er aan de andere kant gebeurd zijn?

Nu en dan fluit er een kogeltje verraderlijk in de nabijheid, ongewild bukt men fluks het hoofd, ofschoon men toch heel goed weet, dat het moorddadig dingetje reeds lang, lang voorbij is.

Het wordt zo stilletjes aan drie uur. Mijn opvolger gewaarschuwd, en spoedig weer de schuilplaats opgezocht, om nog wat te slapen ... zolang men met rust gelaten wordt.

Koning Albert.

Naar aanleiding van de verjaardag van koning Albert der Belgen bevat Vrij België een brief van het IJzerfront, waar wij het volgende aan ontlennen:

Ons gevierd opperhoofd leeft onder zijn soldaten, hij bemint ze van harte en zij aanbidden hem; hij volgt ze in hun lijden en welzijn en zij vertrouwen hem bij gelegenheid, de grond van hun hart; hij is een vader te midden van zijn kinderen. Dagelijks komt hij bij hen, en wanneer dezen hem zien aankomen, dan planten zij zich tevreden langs de baan, berekenend waar hij het dichtst mogelijk bij hen moet voorbijgaan. Zij richten zich op en slaan fiks aan, met een vreugdemonkel op de lippen en een liefdestraal in de blik.

Onlangs bracht zijne majesteit terug een bezoek aan een kantonnement en in twee barakken wisselde hij enige woorden met sommige soldaten. De barak, waarin ik mij bevond, ging hij voorbij – onmogelijk in alle te gaan. Welnu, ik zag bij jongens de tranen in de ogen schieten, terwijl anderen aan misnoegdheid toegaven ... tegen

de koning? ... neen, nooit! Maar tegen het noodlot, tegen zij wisten niet wat, dat oorzaak geweest was, dat hun koning voorbij ging.

Hij wandelt door de loopgraven en ontmoet een schildwacht, en het praatje gaat over de “consigne”, eerbiedig, gemoedelijk. Komt soms de dag van een wapenschouw, dan wordt er gepoetst en geblonken, immers, “het is voor de koning!”

En beloven zij een feestdag van het koningspaar, dan verwacht men met kinderlijk genot het koninklijk geschenk, want geen feestgetij gaat voorbij, of hun aller “vader” gedenkt zijn jongens.

Zo deelt in eenvoud en ontbering die heldenkoning, vereerd als niet één, lijden en strijden van zijn leger: met stoïcijns betrouwen en kalme kranigheid wacht hij op de toekomst en de soldaten, naar dit voorbeeld, wachten naast hem geduldig en vol hoop. Zijn toonbeeld staat voor ieders geest, zijn deugden in ieders hart, en men moet leven aan de IJzer, om te voelen, welke geestelijke kracht en zedelijke sterkte uitgaat van ons opperhoofd.

De Gentse hoogleraren.

Wij lezen in Vrij België.

Naar wij uit goede bron vernemen, hebben de Duitsers aan al de professoren bij de Universiteit te Gent, welke op dit ogenblik in België verblijven, schriftelijk drie vragen voorgelegd, met volgende inhoud:

1. Bent u in staat om in het Nederlands te doceren?
2. Bent u bereid om het te doen?
3. Bent u bereid om het te doen vanaf oktober 1916?

Het is ons niet bekend of en hoe door de onderscheiden professoren op dit verzoek is geantwoord. Maar het collectief protest, dat zij

hebben laten volgen op de gevangenneming van de professoren Fredericq en Pirenne, zal de Duitsers zeker niet veel hoop op vrijwillige medewerking geven. Naar het schijnt, zouden deze echter een aanleiding tot dwang zoeken in het feit, dat de Gentse professoren, in het begin der bezetting, een stuk hebben getekend, zoals de meeste staatsambtenaren, waarbij zij beloven niets tegen de Duitsers te zullen ondernemen en desverlangd hun medewerking, binnen de bepalingen van de Haagse Conventie, voor het vervullen van het hun toevertrouwde ambt zullen lenen. Op deze voorwaarde werd hen door de bezetter $\frac{3}{4}$ van hun wedde uitbetaald. Deze ondertekening is geschied met de instemming van de Belgische regering; de professoren van de universiteit te Luik hebben evenwel verkozen, bedoelde verklaring niet af te leggen.

Wanneer echter de Duitsers op eigen gezag de onderrichtstaat op de universiteit veranderen, gaan zij, zoals prof. A. Struycken in ons blad heeft betoogd, hun recht te buiten en zijn de Gentse professoren door hun handtekening niet gehouden, hun voorschriften op te volgen. Overigens, het staat hun altijd vrij als ambtenaar ontslag te nemen tegenover de bezetting houdende macht.

Naar het schijnt, is te Gent ook het gerucht verspreid, dat de Belgische minister van kunsten en wetenschappen zelf in 1915 aan de administrateur der Gentse hogeschool als zijn wens zou hebben uitgedrukt, dat de universiteit in 1916 haar deuren terug zou openen.

Wij kunnen deze bewering ten stelligste tegenspreken. Noch wens, noch enige toestemming is in dat opzicht door onze regering gegeven.

Memoranda (KVdW).

Brussel, 27 april.

Verbeeld u: wij hebben wittebrood gegeten; wittebrood dat niet gesmokkeld was, onverboden wittebrood; wittebrood dat mocht. Weer een gebeurtenis die niets lijkt te zijn: voor ons een datum in de tijd der bezetting, en die wij niet vergeten.

Niet zozeer misschien omdat wij dat wittebrood sedert anderhalf jaar ontberen, en het zagen vervangen door een baksel, dat er aanvankelijk door kon, wisselvalligheden in smaak en samenstelling vertoonde, nu eens (bij uitzondering) lekker, vaak onverduwbaar was, en in de laatste tijd beneden alle kritiek stond, in zoverre ik mensen ken, die er sedert een maand aan verzaakt hebben nog brood te eten. Niet zozeer dus omdat wij ons aldus tot de goede oude tijd terug gebracht konden wanen, maar ... omdat dat wittebrood voor ons als iets geheel nieuws, als iets dat tot voor kort geheel ongekend is geweest. Lag het aan de hoedanigheid van het wittebrood? Het kwam uit Holland: reden om er geen kwaad van te spreken; heel nieuwbakken was het niet: maar te beter voor de maag, en trouwens wij hebben vroeger wel meer oudbakken brood gegeten, dat lekker smaakte. Ditmaal is het echter lelijk tegengevallen. Na de aanvankelijke extase: een écht wit brood, als in de oude tijd, is de ontgoocheling te erger geweest, van bij de eerste beet al: wij waren zowaar de smaak van het wittebrood ontleerd! - Meen maar niet, dat ik in het minst overdrijf; ge zijt weleens ziek geweest, waag ik te onderstellen, en men heeft u dan voor een tijdlang verboden, bier te drinken. En als het dan weer mocht, hebt ge misschien met gretigheid naar uw eerste glas bier gegrepen, maar het weldra van u afgewezen: het bier lustte u niet meer, je had er de smaak van verloren ... Welnu, hetzelfde doet zich voor met het wittebrood. Wij hebben allerlei zagemeel te slikken gekregen, en dit eerste wittebrood komt weer op een ogenblik, dat wij van ons dagelijks baksteenbrood walgen. En nochtans: het heerlijk verlokkelijk wittebrood, de langverwachte, de liefste versnapering is

ons vreemd geworden, vervult ons, haast tot huilens toe (ik heb het met eigen ogen gezien), met desillusie ...

Natuurlijk is de indruk voorbijgaand. Al wordt ons de gelegenheid tot weer wennen onthouden, daar wij dat wittebrood alleen maar met onderbrekingen zullen krijgen. Maar juist daarom diende de eerste impressie vastgelegd: het is mogelijk gebleken de smaak van het brood te vergeten!

Waarlijk, wij hadden het niet zo licht gedacht ...

29 april.

Een wereld, die ons journalisten lief is, de wereld vol drukinkt - en machinesmeerwalmen, vol schrijfkoorts en persgesnor, die de voormalige Brusselse dagbladenkosmos is, en waar wij ons sedert maanden van verstoken voelen als bannelingen, die zich aldoor maar afvragen wat ze toch misdreven hebben om aldus gesloten te zijn buiten de hellekring, die hun even onontbeerlijk was als de Belgische politiek, - die wereld, voor zover hij nog bestaat en in wat er uit de vredestijd aan zuchtende, lamgeslagen eenheden van overgebleven is, is de fase der laatste ontmoediging ingetreden. De ultieme vertegenwoordigers ervan klagen steen en been; zij zitten in zak en as; de laatste moed ontzinkt hun met het laatste beweegbare bewijs van hun vroegere bedrijvigheid: hun papier. In de meeste drukkerijen van Brusselse bladen lagen nog een aantal rollen krantenpapier: die willen de Duitsers nu opkopen, en dat betekent zowaar het einde ...

Niet dat zij er aan dachten, de Brusselse dagbladdirecteurs, weer de handen uit de mouwen te steken en morgen reeds het nijvere bedrijf weer aan te vatten: er bestaan gelegenheidsbladen genoeg en teveel zelfs, om bij zulk plan maar een ogenblik in gedachte bij te verwijlen. Ook niet dat zij aan geldelijk verlies zouden denken: de prijs van het

papier is haast driemaal in waarde gestegen en er kan geen reden bestaan om niet de prijs van de dag betaald te krijgen, of hem althans te vragen. Maar er is, dat men hun de laatste illusie van een werkelijk bestaan, weze het een bestaan in afwachting, een bestaan in disponibiteit beneemt. Een journalist, een dagbladbestuurder, zelfs als hij rust, zelfs als hij met vakantie is, loopt meestal met het besef rond, voor hem trouwens een noodzakelijkheid, dat hij iemand is, dat men hem niet kan missen, dat hij onder de hoofdfactoren van de moderne samenleving is. En nu heeft de oorlog hem niet alleen uitgeschakeld, in dit bezette land althans, nu ontnemt men hem het laatste bewijs van zijn macht: het verduilde, maar oppermachtige papier.

Dat papier, geachte lezer, was voor een goed deel Hollands papier; de Brusselse pers drukte gedeeltelijk op papier van Van Gelder Zonen. En ik deel u dit in vertrouwen mee, omdat ge aldus misschien nog dieper het leed zult voelen van de Brusselse dagbladdirecteurs.

Zij zijn niet de enige slachtoffers van het heersende papiergebrek: "De Vlaamsche Post", het nogal beruchte blaadje waarover en waaruit gij hier wel eens gelezen hebt, wijt er zijn, dezer dagen geleden, dood aan. Wij hebben tegenwoordig in Brussel wel een vijftiental oorlogsbladen: één daarvan wil zijn prijs verdubbelen; terwijl men zegt, zonder dat ik maar iets bevestigen kan, dat er binnenkort nog slechts drie zullen mogen verschijnen. Onze horizon zal er niet door ingekrompen worden: het is iets zeer pijnlijks, iedere dag in al dat papier naar iets nieuws te moeten vissen. Zodat men misschien wel goed doet, het te sparen, vermits men aldus onze steeds gedupeerde nieuwsgierigheid beperkt. Want niets is ons zo dierbaar geworden als onze zenuwen ...

30 april.

- "Hij legde zijn hand liefkozend op het kanon".

Ik heb het woord uitgeknipt, en opgeschreven onder de specimina van oorlogsontaarding, uit een verslag van een journalist, die een bezoek brengt aan een artilleriekamp: de bevelvoerende officier spreekt met grote lof over zijne ver treffende en vlug schietende stukken, en "legt zijn hand liefkozend op het kanon".

Ik wil hierbij niet onthouden tot welk leger die officier behoort: alle officieren, Franse als Duitsers, om alleen van dezen te spreken, die werkelijk soldaten zijn door school en door gevoel, moeten dezelfde tedere verering voor hun wapen koesteren. Ik wil, om dezelfde reden, niet denken aan stijfraaiigheid, vanwege de oorlogscorrespondent, die ons argeloos het toneel en het gebaar beschrijft. Wie de psychologie van de beroepssoldaat kent, twijfelt hier geen ogenblik aan de echtheid van het feit: de officier streelt en liefkoost zijn kanon, omdat het zoveel mensen in zo korte tijd vernietigt.

En terwijl zoiets mogelijk is, niettegenstaande twintig volle maanden oorlog, komt men van vrede spreken! ... Alsof zulke geest, een geest die, let wel, in ieder oorlogvoerend land als de enig goede geprezen wordt, een bestendige vrede, waar wij toch allen naar schreeuwen, ooit mogelijk maakt.

Wat wij na de oorlog in de eerste plaats zullen moeten vernietigen is: de tegenstelling tussen de belangen van de gehele wereld en de geest die nog steeds als een noodzakelijkheid, neen: als een hoogstaand ideaal, in de krijgssacademies van zelfs kleine staten als België, gehuldigd en aangekweekt wordt. De officieren zouden moeten leren inzien, dat zij niet uitsluitend de meesters zijn van 's lands lotsbestemming, en dat hun opvattingen die bestemming kunnen verduisteren en te niet doen. Ontwapening is misschien niet

te verwezenlijken, - tenzij misschien een land als Frankrijk, dat voor het ridderlijkste van Europa doorgaat, daartoe ipso facto het voorbeeld gaf. Maar men moet aan de beroepsmilitair leren, dat de waan van zijn meerderheid een moorddadig anachronisme is. Zo moeilijk is het niet, en het zou wetenschappelijk zijn. En het zou vooral menselijk zijn ...